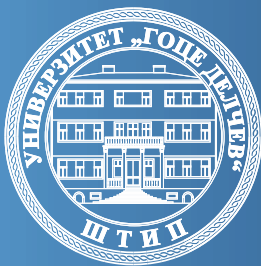
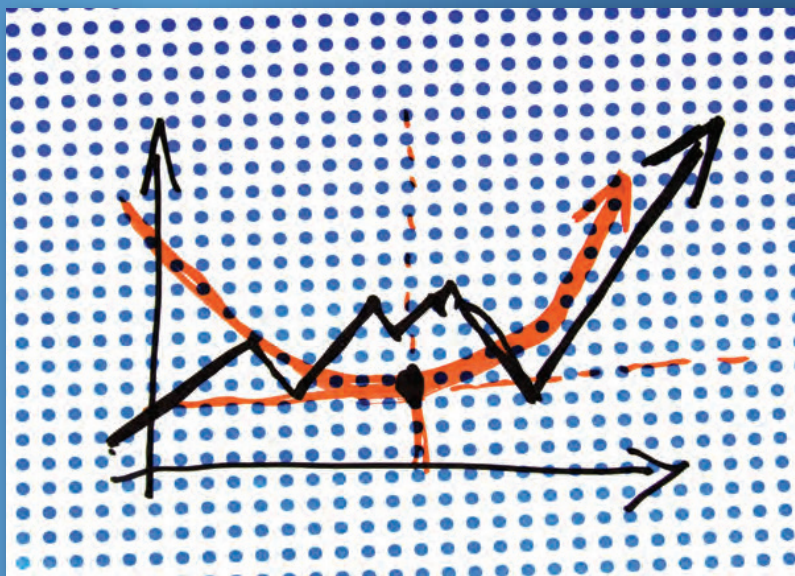

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2014 YEARBOOK

ГОДИНА 6

VOLUME VI

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2014**

YEARBOOK

ГОДИНА 6

VOLUME VI

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
м-р Влатко Пачешкоски	Vlatko Paceskoski, M.Sc
д-р Тамара Јованов Марјанова	Tamara Jovanov Marjanovska, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University
Економски факултет Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

д-р Трајко Мицески, м-р Наташа Стојовска ХАРИЗМАТИЧНОТО ЛИДЕРСТВО КАКО ИЗВОР НА КОНКУРЕНТСКА ПРЕДНОСТ	7
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова УЛОГАТА НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО НАЦИОНАЛНОТО СТОПАНСТВО	17
проф. д-р Ристо Христов, проф.д-р Ристе Темјановски, Јелена Горгев Е-ОДЛУКИ - МОБИЛЕН ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМ ЗА ПОДДРШКА НА ПРОЦЕСОТ НА ОДЛУЧУВАЊЕ	27
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Ивана Динева ИЗВЕШТАЈ ЗА ФИНАНСИСКАТА СОСТОЈБА – ПОДГОТОВКА И АНАЛИЗА	37
д-р Круме Николоски КАКО ДО КВАЛИТЕТНА ЕКОНОМСКА ПРОЦЕНКА?	47
д-р. Еленица Софијанова, д-р. Тамара Јованов Марјанова, д-р. Дарко Андроников, д-р. Ацо Јаневски АНАЛИЗА НА КОМУНИКАЦИСКИОТ ПРОЦЕС ВО ДОМАШНИТЕ МСП	57
д-р Љупчо Давчев, д-р Ристо Фотов, д-р Тамара Јованов Марјанова БИЗНИС ИНТЕЛИГЕНЦИЈА - ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВИ	65
д-р Стеван Габер, д-р Илија Груевски, м-р Василка Габер ТЕОРИИ ЗА БУЏЕТСКА РАМНОТЕЖА	77
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Љупчо Давчев ЗНАЧЕЊЕ И ПРИМЕНА НА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЈА ВО РАБОТЕЊЕТО НА МСП	87

м-р Влатко Пачешкоски, д-р Емилија Митева-Кацарски НЕРАМНОМЕРНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА ДОХОДОТ ВО ЕРА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	99
м-р Наташа Стојовска, д-р Круме Николоски, д-р Трајко Мицески КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ НА НАТАЛИТЕТОТ И СКЛУЧЕНИТЕ БРАКОВИ ВО МАКЕДОНИЈА	109
д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Влатко Пачешкоски ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД МУЛТИЛАТЕРАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ДОГОВОРИ ВО РАМКИТЕ НА СТО ЗА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ	117
м-р Наташа Стојовска, д-р Трајко Мицески КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ МЕЃУ БДП ПО ЖИТЕЛ И НАТАЛИТЕТОТ ВО МАКЕДОНИЈА	125
д-р Стеван Габер, м-р Василка Габер, д-р Илија Груевски РЕЛЕВАНТНОСТА НА ФИСКАЛНИТЕ СТИМУЛАЦИИ THE RELEVANCE OF FISCAL STIMULATIONS	133

УЛОГАТА НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО НАЦИОНАЛНОТО СТОПАНСТВО

д-р Тамара Јованов Марјанова¹, д-р Ристо Фотов², д-р Еленица Софијанова³

Краток извадок

Во економската теорија, воопшто, со децении нааназад се дебатира за специфичностите и предностите на малите и средните во однос на големите претпријатија. Денес сè повеќе се зборува за претприемачко општество што претпоставува примена на претприемништвото не само во малите и средните претпријатија, туку и сè помасовна примена на претприемништвото во големите корпорации, претприемништвото како база за развој на единиците на локалната самоуправа, претприемачка организација на образовни, здравствени, културни и спортски институции, креирање на поволен претприемачки амбиент од страна на сите современи влади. Вистинската насока за развој на општеството е поттикнување на отворање на мали продуктивни претприемачки претпријатија. Од аспект на претприемачката перспектива, малите претпријатија претставуваат можност за остварување економска независност.

Клучни зборови: *мали и средни претпријатија, претприемништво, економски развој.*

1. Асистент на Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Економски факултет – Штип, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 2000 Штип, Р. Македонија

2. Декан на Економски факултет – Штип при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 2000 Штип, Р. Македонија

3. Вонреден професор на Економски факултет – Штип при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 2000 Штип, Р. Македонија

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE NATIONAL ECONOMY

PhD Tamara Jovanov Marjanova, PhD Risto Fotov, PhD Elenica Sofijanovа

Abstract

For decades there has been a debate in the economic theory and in general about the specifics and advantages of SMEs in comparison to large enterprises. Today, there is more talk about entrepreneurial society presupposes the application of entrepreneurship not only in SMEs, but also huge application of entrepreneurship in large corporations, entrepreneurship as a base for the development of local government, entrepreneurial organization of educational, health, cultural and sporting institutions, creation of a favorable entrepreneurial environment by all modern governments. The true direction for the development of the society is to encourage the opening of productive entrepreneurial small businesses. In terms of entrepreneurial perspective, small businesses are an opportunity to achieve economic independence.

Key words: *small and medium-sized enterprises, entrepreneurship, economic development.*

1. Вовед (Introduction)

Во економската теорија, воопшто, со децении наназад се дебатира за специфичностите и предностите на малите и средните во однос на големите претпријатија. Како фокус на трудот, малиот бизнис може да се дефинира како „бизнис во приватна сопственост на поединец или мала група на поединци, кој остварува продажба и има средства кои не се доволно големи да влијаат на неговата средина“ (Griffin, 2002, p.111). Претприемништвото, пак, е „процес на планирање, организирање, водење и преземање ризик од инвестицијата“ (Griffin, 2002, p.111). Денес сè повеќе се зборува за претприемачко општество што претпоставува примена на претприемништвото не само во малите и средните претпријатија, туку и (OECD, 2002): сè помасовна примена на претприемништвото во големите корпорации, претприемништвото како база за развој на единиците на локалната самоуправа, претприемачка организација на образовни, здравствени, културни и спортски институции, креирање на поволен претприемачки амбиент од страна на сите современи влади. Истовремено, секој мал бизнис не е претприемачки, како што и секој претприемачки потфат не е продуктивен (Baumol, 1990). Вистинската насока за развој

на општеството е поттикнување на отворање на мали продуктивни претприемачки претпријатија. Од аспект на претприемачката перспектива, малите претпријатија претставуваат можност за остварување економска независност.

2. Материјал и метод на работа (Materials and methods)

Основата на трудот ја сочинуваат претежно податоци синтетизирани од секундарни извори (стручна литература, публикации, претходни истражувања и сл.), за карактеристиките, настанокот, корисноста и потребата од малите и средните претпријатија и нивниот придонес кон развојот на економијата на национално ниво. Направен е детален преглед на состојбите во еден подолг временски период – од почетоките на малиот бизнис до денес. Заклучоците се давани врз основа на методот на индукција и синтеза.

3. Резултати и дискусија (Results and discussion)

Повеќе елементи ги карактеризираат МСП како динамичен развоен фактор (Baumol, 1990): Брзото креирање на нови работни места, зголемување на понудата на стоки и услуги и развој на креативноста, зголемување на конкуренцијата во стопанството и јакнење на конкурентската способност, флексибилно приспособување кон потребите на пазарот, помали ризици во работењето во споредба со големите претпријатија кои ја користат економијата на обемот, користење на домашни суровини и расположливи ресурси, приспособување на потребите на локалниот пазар, придонесување кон порамномерен регионален развој, придонесување кон севкупен рамномерен економски развој, специјализирање во одделни области на производство и услуги, можност за станување соработници на големите претпријатија, можност за производство на стоки со што се врши супституција на увозот, можност за заземање на специјализирани сегменти од пазарот, за кои не се заинтересирани големите претпријатија. Улогата на МСП, токму поради економските функции, е особено голема во процесот на реструктурирање на стопанството и во јакнењето на конкуренцијата на пазарот.

Развојот на МСП во Македонија е еден од клучните приоритети како на национално, така и на регионално и локално ниво и е еден од клучните фактори за успешно завршување на процесот на транзицијата. Создавањето на широка мрежа на МСП и нивно економско поврзување со големите деловни системи е услов за развој на индустријата и стопанството во целина, остварување на поуспешно заедничко работење и полесно поднесување на ризикот.

Класификацијата на претпријатијата на микро, мали, средни и големи претпријатија (прилог 1.1.) во Република Македонија институционално е регулирана со Законот за трговски друштва од 2004 година, Законот за основање на Агенција за поддршка на претприемништвото и др. Покрај тоа, донесена е и Ревидирана национална стратегија за развој на МСП (2002 - 2013) во април 2007 година и Програма за развој на претприемаштвото, конкурентноста и иновативноста на МСП (2007-2010 година). Во стратегијата се дефинирани општите насоки на развојот на секторот на претприемништвото и на МСП во Македонија, а во програмата се предвидени мерките и инструментите за спроведување на стратегиските определби и развојни приоритети во оваа област, неопходни за економскиот развој на земјата и за побрз влез во Европската унија (ЕУ). Развојот на МСП во Република Македонија треба да се одвива врз основа на соодветна правна и регулативна рамка, компетентни и ефикасни деловни услуги и пазарно ориентирано претприемништво.

Општествената улога и придонесот на малите и средните претпријатија во трудот се претставени преку нивното влијание врз клучните аспекти на еден економски систем, изразено преку (European Commission, 2013):

1. Бројот на МСП и број на работни места;
2. Учество во БДП и/или додадена вредност во производството;
3. Иновации, конкурентност и важност за големите бизниси.

Во однос на првиот аспект, малиот бизнис, особено во одредени индустрии, претставува важен извор на нови работни места. Малите претпријатија често вработуваат поинтензивно од големите, а исто така се и првите кои вработуваат при економско закрепнување, додека големите претпријатија го прават тоа последни (Griffin, 2002). Така, на пример, МСП учествуваат со 99,7% во вкупниот број на регистрирани бизниси во САД, Јапонија и ЕУ, а во истите се вработени 49%, 67% и 70% од населението, респективно (Stokes и Wilson, 2010, p.13). Придонесот на МСП во ЕУ и светот постојано се следи, при што некои од главните наоди за улогата на МСП во националната економија се следниве (European Commission, 2009):

- Помеѓу 2002 и 2008 год. МСП во ЕУ27 забележале значаен пораст и биле главен двигател на вработувањата за поголем дел од европската економија. Бројот на МСП се зголемил за 2,4 милиони (13%), наспроти бројот на големи претпријатија кој пораснал за само 2.000(5%);
- Помеѓу 2002 и 2008 год. бројот на работни места во МСП се зголемувал за 1,9% годишно, додека бројот на работни места во големите претпријатија растел за само 0,8% годишно. Во апсолутни броеви, 9,4 милиони работни места биле креирани во секторот на МСП помеѓу 2002 и 2008 год.;

- Области каде што МСП имаат подобри резултати од големите претпријатија се: тенденцијата за инвестирање, која во европскиот нефинансиски сектор во целина е највисока кај микропретпријатијата. Бруто инвестициите на микропретпријатијата во материјални добра зафаќаат 24% од додадената вредност, во споредба со 19% кај сите останати претпријатија. Во целина, тенденцијата за инвестирање кај микропретпријатијата е поголема во однос на очекуваното според нивната профитабилност, со што се потенцира нивното значење за економијата на ЕУ;
- На долг рок, земајќи ги предвид и претходните трендови во бројот на претпријатија во ЕУ и интернет револуцијата, растот на услужниот сектор и институционалниот развој во прилог на самовработувањето се очекува да бидат помеѓу приоритетите и во идните години. Кога економскиот раст повторно ќе добие залет, се очекува МСП да го повратат трендот на брз развој.

Во споредба со ЕУ, структурата на деловниот сектор во Македонија во 2012 година е многу слична на онаа во ЕУ, со приближно ист просек, односно уделот на МСП во вкупниот број на претпријатија е околу 99,8%, со доминација на микро и мали претпријатија (European Commission, 2012). Просечниот број на вработени во МСП е 3,97 и е помал од просекот на ЕУ (4,2), но сепак малите и средните претпријатија креираат околу половина од вкупната вработеност во државата или 43,7%, додека останатите 56% отпаѓаат на големите претпријатија (European Commission, 2012).

Податоците за активните деловни субјекти во РМ во однос на секторска структура и број на вработени, според Државниот завод за статистика на РМ за 2010 година го поддржуваат ставот за големото значење на МСП во нашата национална економија (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2009).

- Бројот на активните деловни субјекти во Република Македонија во 2010 година изнесува 75,497;
- Податоците за структурата на активните деловни субјекти според бројот на вработени покажуваат дека најголемо учество од 78,5% имаат деловните субјекти со 1-9 вработени. Потоа следат деловните субјекти без вработени (или субјектите не го прикажале податокот за вработени) со 14,2%, па субјектите со 10-19 вработени со 3,3%, учеството на субјектите со 20-49 вработени е 2,1%, со 1,6% учествуваат субјектите со 50-249 вработени, односно на МСП отпаѓаат 85,5% и само 0,3% од активните деловни субјекти се со над 250 вработени;

- Во рамки на преработувачката индустрија како еден од секторите со најголемо учество во структурата (8,263 субјекти или 11.0%), кондиторската индустрија се карактеризира со регистрирани 50 субјекти во 2009 година, од кои 41 претпријатија се микро и мали, 7 средни и 2 големи, а вработуваат 1.185 лица (Стопанска комора на Македонија, 2012).

Врз основа на втората точка, покрај тоа што МСП имаат доминантно учество во вкупниот број на активни претпријатија, тие имаат и најголемо учество и во создавањето на бруто вредноста на производството и во формирањето на вкупниот приход на стопанството (Министерство за економија на РМ, 2009), (Шуклев, 2011). Од финансиска гледна точка, МСП создаваат 2/3 од БДП во Европската унија (European Commission, 2006), а креираат 58,4% од вкупната додадена вредност на производството (European Commission, 2012). Структурните деловни статистики за учеството на МСП во додадената вредност во РМ покажуваат дека според трошоците за факторите на производство, МСП со 65,7% имаат поголем удел од големите претпријатија во креирањето на додадената вредност на производството, а овој процент е поголем и од процентот на креирана додадена вредност од МСП во ЕУ. Во однос на големината на претпријатијата, најголемо е учеството на претпријатијата кои вработуваат од 0 до 9 лица кои создале 24,2% од додадената вредност (Државен завод за статистика на РМ, 2011). Притоа, еден од секторите со најголемо учество во додадената вредност во структурата на БДП има *преработувачката индустрија* со 14,1% (Државен завод за статистика на РМ, 2010).

Од гледна точка на иновациите кои се основен двигател на економскиот развој, минатото покажува дека големите иновации поверојатно е дека потекнуваат од мали бизниси или поединци, отколку од големи бизниси. Нови материјали, бројни идеи, производи или услуги, па и бизнис процеси, често како извор го имаат малото претпријатие. Всушност, за да бидат конкурентни на пазар каде што најголем дел од уделот им припаѓа на големите, малите претпријатија мораат да демонстрираат иновативност. Според Управата за мали бизниси во САД, овие претпријатија се клучни двигатели и најголеми учесници во иновациите што се пласираат на американскиот пазар (Kobe, 2012). Малите бизниси развиваат поголем број патенти споредбено со големите претпријатија, особено претпријатијата со помалку од 25 вработени, кои произведуваат најголем број на патенти по вработен (Breitzman и Hicks, 2008) и (Office of Small Business Advocacy, 2009). Понатаму, патентите на малите претпријатија се позначајни отколку патентите на големите

претпријатија, надминувајќи ги во неколку категории, како на пример, раст, оригиналност и влијание (Breitzman и Hicks, 2008), (Office of Small Business Advocacy, 2009). Всушност, одредена активност да се смета како претприемничка иновативност треба да претставува „една или повеќе од воочените пет типови на *нови комбинации* кои се идентификуваат како конституенти на претприемничката иновативност“ (Baumol, 1990, pp.896-897):

- воведување на нов производ или воведување на нов квалитет на добрата;
- воведување на нова метода на производство, што сè уште не е испробана низ искуството на индустриската гранка и/или нов начин на третирање на комерцијалните добра;
- создавање на нов пазар во нови региони или нови сегменти на потрошувачи;
- освојување на нов извор за снабдување со суровини или полупроизводи.

Во Р. Македонија меѓу главните причини за преземање на иновативни активности од страна на малите и средните претпријатија, се вбројуваат (Европска агенција за реконструкција, 2004, стр.49): квалитет на производите со 16%; производствени линии, пристап до нови и соочување на постојните пазари со по 13%; трошоци на производство со 11%; подобар начин на работење – 10%; диверзификација – 8%. Од друга страна, може да се каже дека бројот на претпријатијата во РМ кои вложуваат во истражување и развој (ИР), а особено малите, е многу мал, како и износот на средствата кои се вложени во ИР (АППРМ, 2005). Генерално, Република Македонија припаѓа кон групата на скромните иноватори, со перформанси многу под просекот на ЕУ27, при што е забележано следново (European Commission, 2011, p.62): слаб извоз на услуги базирани на знаење и приходи од патенти и лиценци од странство, голем пад кај апликациите за регистрација на патенти и марки/брендови во државата, над просекот е растот кај расположливи човечки ресурси, инвестициите на претпријатијата и аутпутот, под просекот се наоѓа финансиската поддршка и заштитата на интелектуалните права.

Покрај значењето за иновациите, МСП се значајни и заслужни и за зголемување на конкуренцијата на пазарот, изразено како преку зголемување на бројот на претпријатија во една индустрија, така и преку зголемување на продуктивноста на национално ниво (Carter и Thurik, 2010). Поголемата и посилната конкуренција, пак, влијае на намалување на стапката на смртност на претпријатијата во првите три години од постоењето, бидејќи агресивното конкурентско опкружување ги

предизвикува претпријатијата уште во почетокот јасно да се фокусираат на задоволување на потрошувачките потреби и да најдат начин истовремено да ги намалат и трошоците (Burke и Hussels, 2013). Поголемата конкуренција неминовно води и кон пласман на нови и подобри производи, зголемување на вработеноста и долгорочни придобивки за ефикасноста и конкурентноста на една национална економија (Carree et al, 2007).

Исто така, значењето на малите претпријатија се потврдува и со нивната улога во работењето и опстанок на големите бизниси. Вообичаено, големите претпријатија дел од своите активности преку процесот наречен *outsourcing* ги префрлуваат на малите и средните претпријатија, со цел за поефикасно извршување на истите, како на пример, застапување на домашни и странски пазари, доработка на производот, добавување на сировини, пакување, дистрибуција на производите до крајниот потрошувач и сл. Тие го прифаќаат процесот *outsourcing* за да можат „да иновираат побрзо и поефтино, за да растат, да го зголемат пазарниот удел и да ангажираат повеќе специјалисти од различни области“ (Friedman, 2005, p.446). Всушност, утврдено е дека „кај претпријатијата кои пренесуваат дел од своите активности на МСП се јавува значајна корелација со остварувањето на подобри финансиски перформанси“ (IBM Global Services, 2010, p.4). Најдобрите претпријатија ја применуваат оваа практика за да победат, а не да ги намалат активностите.

4. Заклучок

Врз основа на гореспоменатите економски показатели, недвосмислено може да се увиди и заклучи дека МСП се двигатели и на македонската економија, бидејќи учествуваат во структурата на стопанството во најголем дел, вработуваат најголем процент од населението, учествуваат во БДП и додадената вредност колку и големите корпорации, со клучно значење за поголема конкуренција и движењето на иновациите и се од голема важност за големите претпријатија. Поради големото економско значење, секторот на МСП во светски размери од страна на државните институции добива значајна помош и поддршка преку утврдување на стратегии и програми со јасно одредени мерки на финансиска и нефинансиска поддршка. На пример, во ЕУ главниот збор за прашањето на МСП го има Европската комисија, чија основна цел е да промовира успешно претприемништво и подобрување на деловното опкружување за МСП, со цел да го реализираат својот целосен потенцијал во денешната глобална економија. Тековно, целокупната поддршка на МСП во ЕУ се огледа преку стратегијата за поддршка, раст и развој на МСП, во форма на

т.н. Small Business Act (SBA) - збир на десет принципи кои треба да ги водат дизајнот и имплементацијата на политиките и во ЕУ и на национално ниво во секоја од земјите-членки. На тој начин, се создава заеднички терен за мали и средни претпријатија во ЕУ и подобрување на административната и правната средина.

Користена литература

- Allen, K. R. (2009), *“Launching New Ventures: An Entrepreneurial Approach”* 5th Edition, Houghton Mifflin Company;
- Barney, J. B. (2002), *“Gaining and Sustaining Competitive Advantage”*, 2nd Ed., NJ, Prentice Hall, pp. 159-172
- Baron, R. A. and Shane, A. S. (2005), *“Entrepreneurship: A Process with Perspective”*, South – Western, Ohio, p.84
- Baumol, J. W. (1990), *“Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive”*, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98 (5), Part 1. October, pp. 893-921
- Breitzman, A. and Hicks, D. (2008), *“An Analysis of Small Business Patents by Industry and Firm Size”*, Small Business Administration, Office of Advocacy, No.335, November, pp. 1-60
- Buckley, P., Pass, C. and Prescott, K. (1988), *“Measures of International Competitiveness: A Critical Survey”*, *Journal of Marketing Management*, Vol. 4 (2), pp.175-200
- Burke A. and Hussels S. (2013), *“How Competition Strengthens Start-ups”*, *Harvard Business Review*, March, Harvard Business School Publishing, [Интернет] Достапно на: <http://hbr.org/2013/03/how-competition-strengthens-start-ups/ar/1>
- European Commission (2013), *“Enterprise and Industry: Small and medium-sized enterprises (SME’s)”*, [Интернет] Достапно на: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/index_en.htm#top (Пристапено на 04 Февруари 2013)
- European Commission (2009), *“European SMEs under pressure”*, pp.7-39. [Интернет] Достапно на: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/dgentr_annual_report2010_100511.pdf (Пристапено на 24 Јуни 2011)
- European Commission (2012), *“SBA Fact Sheet – Former Yugoslav Republic of Macedonia”*, Enterprise and Industry Report, pp.1-8
- Friedman, T. L. (2005), *“The World is Flat”*, Farrar, Straus and Giroux, NY, pp.446
- Griffin, W. R. (2002), *“Principles of Management”*, A&M University of Texas, Houghton Mifflin Company

- IBM Global Services (2010), “*Business impact of outsourcing: a fact-based analysis*”, IBM, p.4
- OECD (2002), “*Small and Medium-sized Enterprises: Local Strength, Global Reach*”, OECD Observer, p. 3
- АППРМ (2005), „*Извештај за МСП за 2004*“, Опсерваторија за МСП во РМ, Скопје, октомври, стр.36
- АППРМ, Опсерваторија за МСП во Р. Македонија (2005), „*Извештај за 2004 година*“, Скопје, октомври, стр.65-67
- Државен завод за статистика (2013), „*Соопштение: Демографија на претпријатија*“, Број: 6.1.13.04, јануари. [Интернет] Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstение.aspx?rbrtxt=83> (Посетено на 30 јануари 2012 г.)
- Државен завод за статистика на РМ (2009), „*Статистички годишник на РМ*“, Скопје, стр.60-294
- Државен завод за статистика на РМ (2011), „*Структурни деловни статистики*“, Соопштение бр. 6.1.11.19, стр.1. [Интернет] Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2011/6.1.11.19.pdf> (Пристапено на 2 април 2013 г.)
- Државен завод за статистика на РМ (2012), „*Македонија во бројки 2012*“, Скопје, стр.17-38
- Државен завод за статистика на РМ (2012), „*Статистички годишник на РМ*“, Скопје, стр.62-63
- Европска агенција за реконструкција (2004), „*Извештај за 2002 година*“, Опсерваторија за МСП во Р. Македонија, Скопје, стр.49
- Шуклев, Б. (2011), „*Менаџмент на малиот бизнис*“, Петто издание, Економски факултет - Скопје